

דף שבועי

בס"ד

פרשת ניצבים וילך תשפ"ו, מספר 1684

"כִּי אָנֹכִי יֹדַעְתִּי אֶת-מֶרְיָךְ" – ספר התורה כאות לבני מרי מאיר מוניץ

ושוב מהמשמעות הקשה שתהיה להמשך ההתנהגות המרדנית אחרי שייכנסו לארץ. הוא אף מגלה להם בפירוש שהם עומדים להיכנס לארץ למרות שאינם ראויים לכך, תוך שהוא חוזר ומשתמש בלשון 'מרי':

וַיֹּדַעַתְּ כִּי לֹא בְצַדִּיקְתָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עִם קֶשֶׁה עָרַף אֶתָּה. זָכַר אֶל תִּשְׁכַּח אֶת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִדְבָּר לָמֵן הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה מִמֶּרִים הָיִיתֶם עִם ה' (דב' ט:ו-ז).

כאמור, משה חוזר ומזהיר את העם לכל אורך ספר דברים, פעם אחר פעם, מהסכנות הטמונות בכניסה לארץ במצב כזה. הוא מתרה בהם מפני התוצאות הקשות שתהיינה אם ימשיכו להתנהל בארץ בצורה זו של מרי. פעמים רבות משה מזהיר גם בצורה מפורשת, שהתנהגות סרבנית כזו מסכנת את עצם המשך ההיות בארץ שאלה הם עומדים להיכנס:

כִּי-תוֹלִיד בָּנִים וּבָנִי בָנִים וְנוֹשְׁנֶתָם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתְתֶּם וְעִשִּׂיתֶם פָּסֵל תְּמוֹנֹת לֹל וְעִשִּׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לְהִכְעִיסוֹ. הַעֲיִדְתִּי בְכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן מֵהָרַע מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, לֹא תֵאָרִיכּוּ יָמִים עָלֶיהָ כִּי הַשָּׁמַד תִּשְׁמְדוּן (דב' ד:כה-כו).

וְשִׁמְרַתְּ אֶת-חֻקֵּי וְאֶת-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵיטֵב לְךָ וּלְבִנְיֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תֵּאָרִיךְ יָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ כָּל הַיָּמִים (שם:מ).

בְּכָל-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיכֶם אֶתְכֶם תֵּלְכוּ לְמַעַן תַּחֲיוּ וְטוֹב לָכֶם וְהִאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּן (שם:ה:כט).

וכך הלאה, במקומות רבים נוספים לאורך ספר דברים. אלא, שלקראת סוף הספר חל שינוי משמעותי. מה שנאמר עד עכשיו רק כחששות ואזהרות של משה, מקבל בפרשה שלנו אישור ברור מאת הקב"ה:

בדברים קודמים שכתבתי בבמה זו,¹ ביקשתי להציע את הרעיון שהגזרה שמשה לא ייכנס לארץ אינה בהכרח עונש אישי על חטא שחטא, אלא יש לראות בה יותר הדחה ממנהיגות העם. בפרשת 'מי מריבה' התברר שגם הדור החדש, זה שמחליף את דור יוצאי מצרים, נוהג כפי שנהגו אבותיו בפרשת מסה ומריבה, ולכאורה גם הוא אינו ראוי להיכנס לארץ. אלא שהקב"ה מחליט לשנות את דרך ההנהגה של העם, זו שנהגה כל שנות המדבר עד אז, ולהכניסם לארץ בכל זאת. הדבר בא לידי ביטוי בציווי למשה לקחת איתו את המטה, אבל לא להשתמש בו, אלא במקום זאת לדבר אל הסלע. מטה זה הוא המטה שנמצא לפני ה', דהיינו מטה אהרן² שהונח במשכן לאות לבני מרי אחרי פרשת קרח. אבל משה אינו רוצה בשינוי זה מחשש למחיר הכבד שעשוי להיות לכניסה "צולעת" כזו לארץ. הוא רוצה להמשיך לתקן את העם ביד חזקה, ולכן הוא מכה שוב בסלע בעזרת המטה (כפי שהיה במסה ומריבה), ופונה אל העם באותה לשון קשה שבה מדברים לבני מרי: "שָׁמְעוּ-נָא הַמְּרִים" (במ' כ:י). בתגובה, הקב"ה גוזר על משה למות במדבר, ומנהיג אחר יכניס את בני ישראל לארץ.

על פי כיוון מחשבה זה, אפשר למצוא בפרשת וילך שתי נקודות משמעותיות של סגירת מעגל.

א. כִּי יֹדַעְתִּי אֶתְּ מוֹתִי (דב' לא:כט)

במאמר הקודם הנ"ל הצבעתי על כך שההסבר המוצע מאפשר להבין בצורה טובה יותר רבים מהדברים של משה לאורך ספר דברים. משה מזהיר את העם שוב

* ד"ר מאיר מוניץ, מזכיר המערכת בהוצאת אוניברסיטת בראילן.

1 מ' מוניץ, "וַיִּתְּעַבְרָה ה' בִּי לְמַעַנְכֶם – מדוע לא נכנס משה לארץ?", דף שבועי לפרשת ואתחנן, תשפ"ה (מס' 1630).

2 לפי דעה אחת בחז"ל, מטה זה הוא בעצם גם מטה משה וגם מטה ה': "דבר אחר 'ומטה הא-להים בְּיָדִי', כשעשה בו אהרן נסים נקרא על שמו, שנאמר (שם' ז:יב): 'מטה אהרן' ובזמן שעשיתי אני בו נסים נקרא על שמי, ובזמן שהקדוש ברוך הוא עושה נסים נקרא על שמו, שנאמר: 'ומטה הא-להים'."

וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֶל־הַיִּכְסָּה וְהָיָה שָׁם בֶּדֶךָ לְעֵד. כִּי אֲנֹכִי יִדְעֹתִי אֶת מְרִידְךָ וְאֶת עֲרֹפְךָ הַקָּשָׁה הֵן בְּעוֹדֵנִי חִי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּרִים הַיְּתִים עִם ה' וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי (דב' לא:כד-כז).

משה ציווה לשים את ספר התורה באותו מקום שבו היה המטה (ולפי המסורת הזו של חז"ל – הוא מונח שם לצידו). הדבר נעשה לאותה מטרה שבגללה הונח שם המטה בזמנו. ספר התורה, ובמיוחד שירת האזינו שבסופו, מונח גם הוא באוהל מועד⁵ כעד וכאות לבני מרי.

נמצאנו למדים, שלנימה הכבדה מעט שבסיום ספר דברים יש שני היבטים: מחד גיסא, משה מת על הר נבו ואינו זוכה להיכנס לארץ, אבל מאידך גיסא, גם בני ישראל אינם זוכים להיכנס לארץ בהנהגתו של משה. הם אינם זוכים להיכנס לארץ בזכות ולא בחסד ובכניסה מתוקנת.

משה לא נכנס עם בני ישראל, אבל ספר התורה, שאותו ציווה לשים באוהל מועד כעד, עתיד ללוות אותם בדרכם. ספר זה מכיל גם דברי אזהרה ותוכחה קשים, וגם חזות קשה על העתיד לקרות. כניסה ראשונה זו לארץ תהיה רק תחילתו של מסע היסטורי ארוך ורווי משברים,⁶ מסע שסופו הטוב לוט בערפיליו של עתיד רחוק, הנמצא במרחק של אלפי שנים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 וראו במסכת בבא בתרא יד ב את מחלוקת חכמינו על המקום המדויק בו היה מונח הספר בקודש הקודשים.
 6 לדעת חלק מפרשני המקרא, ספר זה אכן ממלא בהמשך את תפקידו ההיסטורי כעד, והוא הוא ספר התורה שנמצא במקדש בימי יאשיהו ונקרא בפני המלך (ראו למשל בפירוש רד"ק למל"ב כב:ח). ואולם ראו גם את דברי ספורנו [בפירושו לדב' לא:כו] שמפרש בצורה שונה. מחלוקת זו תלויה בין השאר בשאלה האם ספר התורה הזה, שבו אנו עוסקים בסוף פרק ל"א, הוא אותו ספר הנזכר בתחילת הפרק: "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתֶּנָּה אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנְּשָׂאִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' וְאֶל כָּל זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (דב' לא:ט). וראו את סיכום העניין אצל י" קיל, פירוש דעת מקרא לספר מלכים, ירושלים תשמ"ט, עמ' תשעא והע' 9.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּךְ שֹׁכֵב עִם אֲבִיתְךָ וְקִים הָעַם הַזֶּה וְזֶנָּה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָּא שָׁמָּה בִּקְרָבוֹ וַעֲזֹבֵנִי וְהִפְרָ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ. וְחָרָה אַפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לָאֵכָל וּמִצָּאָהוּ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת... כִּי יִדְעֹתִי אֶת יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאֵנּוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי (שם לא:טז-כא).

לא רק שהקב"ה מסכים עם משה, שאכן העם אינו ראוי, אלא הוא אף מגלה לו שבעקבות הכניסה הבלתי ראויה הזו לארץ, אכן עתידות להתגשם האזהרות הקשות של משה. בסוף פרשת וילך נסגר המעגל ודבריו של משה לעם נאמרים כבר לא כחשש והתראה, אלא כידיעה ודאית:

כִּי יִדְעֹתִי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוּן וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם (דב' לא:כט).

הקב"ה החליף את משה ביהושע לא בגלל שמשה טעה בחששותיו, אלא למרות זאת. ההשגחה העליונה בחרה להכניס את ישראל לארץ ישראל במצבם הנוכחי למרות המחיר הכבד שיהיה לכניסה הזו; "רצון ה' טמיר ונעלם"³:

כִּי לֹא מִחֻשְׁבוֹתַי מִחֻשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי נְאֻם ה'. כִּי-נִגְבְּהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גִּבְהוּ דַּרְכֵי מִדְרָגְתֵיכֶם וּמִחֻשְׁבֹּתַי מִמִּחֻשְׁבוֹתֵיכֶם (יש' נח:ט).

ב. לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' (דב' לא:כו)

כאמור לעיל, למטה אהרן יש תפקיד משמעותי בסוגיה שבה אנו עוסקים. מה עלה בגורלו לאחר שמשה היכה בעזרתו בסלע? המקרא אינו מזכיר יותר את המטה לאחר פרשת 'מי מריבה', אבל על פי מסורת חז"ל הוחזר המטה לאוהל מועד, עבר ממנו לבית המקדש ונגנז על ידי יאשיהו יחד עם שאר כלי המקדש:

משנגזז ארון נגנזה עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה וארגז ששגרו פלשתים דורון לא-להי ישראל שנאמר: "וְאֵת כָּלִי הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּתְּם לִּי אֲשֶׁם תִּשְׁימוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְשִׁלַּחְתֶּם אֹתוֹ וְהָלַךְ" (שמ"א ו:ח). ומי גנזו יאשיהו גנזו (יומא נב ע"ב).⁴

עם זאת, יש בפרשתנו סגירת מעגל משמעותית גם בנקודה זו:

וְהָיָה כָּלֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עֵד תָּמָם. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם נְשָׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר. לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה

3 כניסוחו של הרב סולובייצ'ק, בהתייחסו לכך שה' לא נענה לתפילתו של משה ולבקשתו להיכנס לארץ (הגר"ד סולובייצ'ק, "גאון וענווה", דברי הגות והערכה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 222 הע' 22).

4 וראו גם הוריות יב ע"א; תוספתא סוטה פ"ג ה"א; פסיקתא זוטרותא שמות טז, לב.